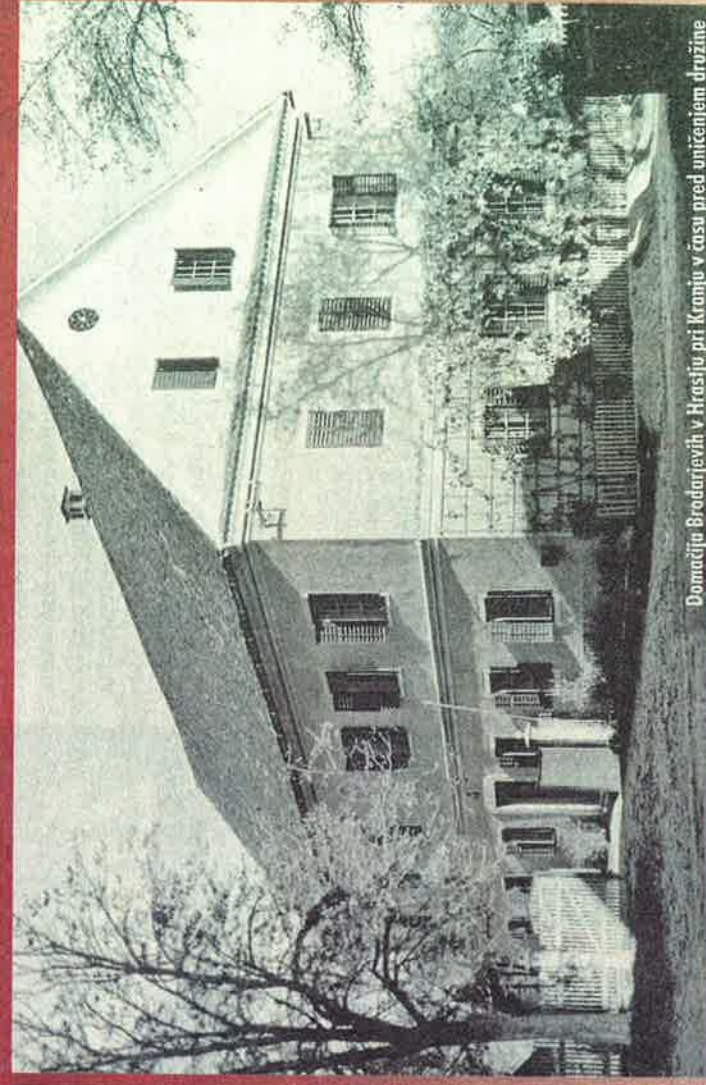

PREGANJANJE KMETOV IN KMEČKI UPOR V SLOVENIJI 1945–1955

Družina Brodar iz Hrasnja pri Kranju, preden jih je onična komunistična revolucija

Domačija Brodarjevih v Hrasnju pri Kranju v času pred uničenjem družine

Žrtve »socialistične preobrazbe vasi«

Med decembrom 2009 in junijem 2010 je bila v Muzeju novejše zgodovine Slovenije v Ljubljani na ogled razstava *Le vkup, le vkup uboga gmajna – preganjanje kmetov 1945–1955, ki je prikazovala preganjanje kmetov v Sloveniji po komunističnem prevzemu oblasti leta 1945. Zdaj je Mohorjeva založba iz Celovca izdala zajeto knjigo z naslovom *Le vkup, le vkup uboga gmajna, v kateri je urednik Jože Dežman zbral bogato dokumentarno in pričevanjsko gradivo o še enem sloju prebivalstva, ki je bilo podvrženo komunističnemu nasilju.**

V knjigo, ki nosi podnaslov *Preganjanje kmetov in kmečki upor v Sloveniji 1945–1955* nas najprej uvedeta spremni besedi zgodovinarke dr. Tamare Griesser-Pečar (*Odkrivanja kmečke vojne*) in filozofa dr. Bojana Zalca (*Krepostnost slovenskega kmeta oz. njegov perzonalizem, agrarizem in zadržanost*), sledi pa jima blok slik z razstave. Dr. Ma-

eja Čoh je prispevala strnjen zgodovinski pregled preganjanja kmetov v Sloveniji ned letoma 1945 in 1955, ki mu sledi še nekaj besed staroste slovenskega kmečke gibanja v novem času Ivana Omana. Za tem uvodnim delom je Jože Dežman objavil daljši prispevek, v katerem je prikazal kmečki položaj v Sloveniji pred drugo svetovno vojno, posebej med vojno in komunistično revolucijo. Navedel je številne primere nasilja nad kmeti ter preganjanje

in »eksperimentiranje« kmečkega življa, ki ga je po vojni izvajal komunistični režim. Tu je posebej izpostavil t. i. prisilne oddaje pri delkov, nasilje, ki je spremljalo ustanavljanje t. i. kmetijskih obdelovalnih zadrug, sodne procese in zaplembe premoženja (zemlje).

V drugem delu knjige so objavljena številna pričevanja in nekatera besedila, povezana s to problematiko. Od pričevanjskih besedil naj omenimo zdaj končno objavljeno zgodbo Janeza Brodarja iz Hrasnja pri Kranju, ki ji sledi zgodba Franca Možine iz Dobravej. Na kratko sta predstavljene zgodbi družin Mehle iz Paradišča in Žakej z Vrzdca. Vida Cvelbar je obširneje opisala primer nasilja nad Erklavčeno družino z Lavrice. Seznanimo se z nasiljem nad družino Kovačič iz Rakitne, Milka Pance je opisala nasilje nad družino Olfner z Jezerškega, Irena Uršič pa nad družino Fabec z Ratečevega Brda in nad Francem Urbančičem iz Knežaka. Marta Keršič je obširneje opisala komunistično nasilje nad prebivalci Šentjošta nad Horjulom, pri čemer je posebej prikazala nasilje nad družino Malovrh. Na koncu je Majda Pučnik Rudl prikazala življenjsko pot svojega očeta Ivana Pučnika iz Črešnjevca pri Slovenski Bistrici. Objavljeni sta tudi besedili ekonomista Ljuba Sirca in Jožeta Pučnika (*O dilemah našega kmetijstva* iz leta 1964).

Janez Brodar

Ker se z usodo Janeza Brodarja zdaj prvič srečamo obširneje, naj jo na kratko povzamemo. Janez Brodar (Hrastje, 1885–1969, Spittal v Avstriji) je bil kmet iz vasi Hrasnje pri Kranju, kjer je imel posestvo s sedem-inštiridesetimi hektari. Kot piše Dežman, je njegova usoda »zgodba pripadnika slovenske in jugoslovanske elite, ki ji je titoizem napovedal uničenje. Kmet, karitativni katoličan, katoliški politik, kmetijski in narodni delavec.«

Janez Brodar je bil v letih 1919 in 1920 kot pripadnik Slovenske ljudske stranke poslanec Začasnega narodnega predstavništva Kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev, v letih 1920 in 1921 poslanec Ustavodajne skupščine Kraljevine SHS, nato pa do leta

iz knjige: »Branko Puconja /s Cvenca/ je dobil osem let zapora, **zaplembo premoženja in odvzem državljanских pravic za dve leti, Matija Sever tri leta zapora, **zaplembo premoženja in odvzem državljanских pravic za dve leti, Franc Kovačič štiri leta zapora, **zaplembo premoženja in odvzem državljanских pravic za dve leti, Andrej Rošker osem mesecev zapora in dvajsetdostotno plačilo stroškov procesa, Franc Vargazon tri mesece zapora in dvajsetdostotno plačilo stroškov procesa. Grozili pa so jim tudi s smrtno kaznijo.**«****

1929 poslanec Narodne skupščine Kraljevine SHS. Leta 1938 je bil kot pripadnik Jugoslovanske radikalne zajeidnice izvoljen v Narodno skupščino Kraljevine Jugoslavije. V letih od 1939 do 1941 je bil tudi senator. V letih od 1936 do 1941 je bil član banskega sveta Dravske banovine. Leta 1919 je postal predsednik Jugoslovanske kmetijske zveze, leta 1935 je bil med obnovitelji Kmečke zveze in v drugi polovici tridesetih let njen predsednik. Zveza je leta 1940 imela 80.000 članov. Žena Franciška je po moževem odhodu v politiko vodila kmetijo, bila pa je tudi voditeljica slovenske Zveze kmečkih žena in deklet.

Med vojno je že leta 1942 začutil komunistično-partizansko nasilje. 3. septembra 1942 so prišli partizani na njegovo domačijo. S seboj so prignali Antona Umnika, pred vojno župana v Senčurju in prav tako enega vodilnih kmečkih politikov na Gorenjskem. Brodarju se je pravi čas uspelo skupaj s sitem skriti. Vsiljivci so preiskali vso domačijo in jo močno izropali. Še prej so umorili Antona Umnika.

Janez Brodar se je moral pred partizanskim nasiljem najprej umakniti v Celovec (septembra 1942) in ker niti tam ni bil varren pred morilsko komunistično roko, se je decembra 1942 najprej umaknil v Gradec, sredi januarja 1943 pa skupaj z zetom Alojzom Strojcem na Dunaj. Februarja 1944 so nameravali partizani požgati in minirati domačijo, vendar je to tam živečim ljudem uspelo preprečiti. Tudi drugi člani družine so se pred nasiljem morali ali skriti ali umakniti na Dunaj. Domačijo so partizani povsem izropali in poslopja požgali.

Septembra 1944 so se vrnili v Kranj, saj so se medtem že tudi na Gorenjskem organizirale domobranske postojanke, ki so večja območja varovale pred partizanskim nasiljem. Postal je predsednik pokrajinskega odbora Slovenske ljudske stranke za Gorenjsko. Sin Milan je bil mobiliziran v nemško vojsko. Prebegnil je na sovjetsko stran.

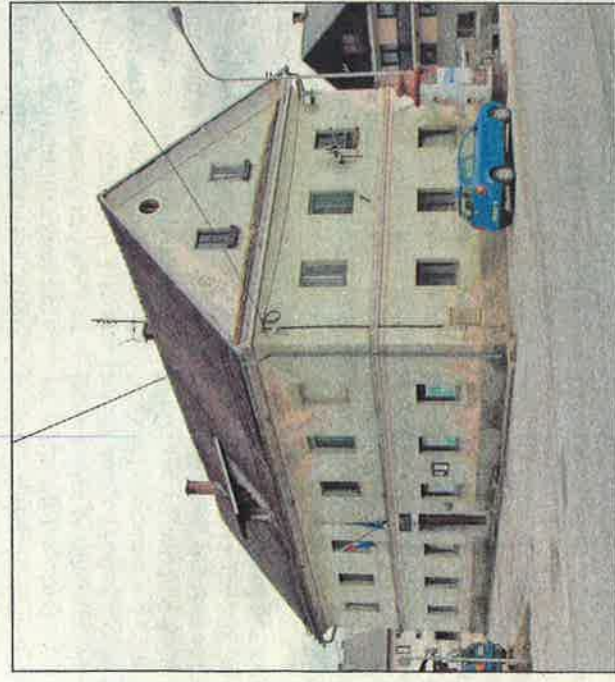
V Jugoslavijo se je vrnil z jugoslovansko I. pehotno brigado, ki je bila ustanovljena v Sovjetski zvezi. Padel je v Slavoniji.

Sinova Ivan in Marjan sta bila domobranca. Maja 1945 se je celotna družina umaknila na Koroško. Oba sinova sta bila z drugimi domobranci vrnjena v Slovenijo. Ivana, ki je bil poveljnik postojanke v Voklem, so verjetno ubili že v prvi skupini domobranskih oficirjev na Hrušici pri Jesenicah. Mladotnega Marjana so po amnestiji avgusta 1945 izpustili, nato se je skrival in se leta 1946 umaknil k družini na Koroško. Ilegalno se je vračal v domovino. Leta 1948 se je pred aretacijo ustrelil v Senčurju. Hči Olga je bila poročena v Ljubljani. Tudi ona se je z družino umaknila v Avstrijo, kjer družina še vedno živi. Hči Slavica se je po vojni z možem vrnila v Slovenijo. Oba so hudo preganjali v procesu kot sodelavca t. i. Matjaževe vojske.

Janez Brodar je svoje spomine pisal v begunstvu v taborišču v Peggetzu na Tirolskem, nato pa jim je dodajal posamezne zapise, ki ponazarjajo njegovo emigrantsko življenje. Iz njih spoznamo njegovo razgibanost no življenje in usodo njegove družine. Po Brodarjevi smrti so zapiske hranili pri Stro-

iz knjige: »Pred aktivisti, kot so bili razni Kajdči, Bohinci, Habjančiči, Makovci, niso bile varne niti 'čunke'. Kmečke družine so jih zato skrile v različna skrivališča: Makoterjevi so jo odpeljali k sorodnikom v Babince, Kukolovi so jo imeli v svojem nekdanjem bunkerju, Magdičevi v nekdanjem nemškem bunkerju, Vaupotičevi v skladovnici dv. Franc Kovačič jo je 'zazidal' v volilno pod stopnicami. Razume se, da so kmetije ob takih početih postajali nezadovoljni do skrajnosti. Adalbert Roškar je nekoč ob tovrstni akciji aktivistov iz hleva izpustil svo živino. Drugič ni dosti manjkalo, da bi ob podobni priliki oddaje živine premlatli miličnika, ki je 'varoval' oddajno akcijo. Na nelzprosnost tovrstnih oddaj kaže primer Kolblovih. Že med drugo svetovno vojno so izgubili živino, kravo so jim proti koncu druge svetovne vojne ukradli lačni umikajoči se madžarski vojaki, ostala jim je le ena krava in 150-kilogramska telica. V obvezni oddaji so imeli predpisanih 250 kilogramov mesa. Ker telica ni zadoščala predpisani teži, so morali dati od hiše zadnjo kravo.«

jevih v Spittalju. Nato jih je dobila Vera, hči Brodarjeve hčere Slavice. Njen mož Franc Rupar in sin Andrej pa sta jih pretipkala. V knjigi jih je urednik Dežman opremil s svojo študijo, iz katere izvemo predvsem to, kako je Brodarja po vojni obravnavala komunistična publicistika. Prav zaradi te, ki je doslej izrazito enostransko obremenjevala spomin na ljudi, ki so bili žrtve komunistične revolucije, so Brodarjevi spomini izjemno dragoceni, saj so jasen dokaz za to, da je bila naša polpretekla zgodovina bistveno drugačna.

Domačija Brodarjevih danes

Tvoje vodenje Muzeja novejšeg zgodovine Slovenije je pomenilo prvi civilnodružbeni projekt, ki je na področju zgodovinskega predstavljal veliko osvežitve sicer velike zatohlosti na tem področju. Kako ga sam ocenjuješ?

V muzej so me povabili zaposleni, ki so bili obupani nad slogom vodenja prejšnje direktorice muzeja Marjete Mikuž. Gospa je vodila dolgo vrsto projektov, ki niso uspeli. Potem je bila imenovana za vodjo službe za muzeje in v njej v svojem slogu zavirala razvoj slovenskega muzejskega muzejskega mandata v muzeju, posledice njenega mandata v muzeju so bili slabi medsebojni odnosi, ustvarjalno delo dobrih strokovnjakov je zamrlo, zanemarjena so bila temeljna področja strokovnega muzejskega dela, začete pa so bile ambiciozne investicije, pozornost je vzbudilo nekaj uvoženih fotografiskih razstav.

Sam sem skušal vzpostaviti osnovne pogoje za strokovno delo. O tem priča npr. številni objavi, razstavi, predstavitvi pridobljenega muzejskega predvsem fotografskega gradiva (npr. več kot pol milijona negativov), napredek pri dokumentaciji, depozitih, nastanek novih zbirk (npr. predmeti, najdeni pri raziskavah prikritih morišč in grobišč) itd. Od investicij naj omenim fototeko in depoje v Cekinovem gradu, projekt depojev v Pivki pa je bil pripeljan do gradbene dovoljenja, prav tako smo sodelovali pri razvoju projekta obnove gradu Rajhenburg, ki ga zdaj izvaja.

Vsak zaposleni je dobil priložnost, da uresniči ambiciozne projekte, in vsi, ki so šli v pokoj ali so prišli na novo, so lahko realizirali vrhunске projekte v svoji karieri. Prenovljenih ali na novo postavljenih je bilo šest od osmih sob stalne razstave *Slovenci v 20. stoletju*.

Posebej naj omenim »revizijsko delovanje«, saj smo v tem mandatu posvetili temeljno pozornost slovenskemu kratkemu 20. stoletju – slovenski »dobi ekstremov«. Postavljeni so bili temeljni razstavni projekti, v sodelovanju s celovško Mohorjevo so bili objavljeni temeljni katalogi o fašizmu, nacionalsocializmu, titoizmu in meščanstvu. Ponosen sem na doslej neprimerljivi cikl projekto, posvečenih osamosvojitvi in demokratizaciji Slovenije s sodelovanjem Vlade RS, številnih slovenskih muzejev in drugih državnih ustanov. Ne nazadnje je dal župan Jankovič leta 2007 podreti razstavo *Enotni v zmagi – demokratizacija in osamosvojitve Slovenije* na Ljubljanskem gradu.

Zrele sadove je dalo tudi zbiranje življenjskih zgodb v projektu *Moja zgodba*. Naj omenim tedenske oddaje na *Radio Ognjišču*, knjigo o življenjskih zgodbah političnih emigrantov v zbirki *Premišli* pri Mladinski knjigi, dva dokumentarna filma, predvajana na *TV Slovenija*, življenjske zgodbe so bile osnovni del razstavnih pripovedi.

Hvaležen sem vsem, ki so sodelovali pri vsem tem. Posebej zanimivo je bilo sodelovanje s številnimi diplomati, zanimiva so bili študijski obiski, npr. v Španiji in Nemčiji.

Vse to je bilo pač preveč za sedanjostno oblast in v zadregi pri iskanju dovolj »proteformatorske« osebe so našli gospo, ki nima niti pet let delovne dobe, njen raziskovalni spekter se giblje med Solkanom in Gorico, njena posebna kvalifikacija pa je očitno mentorska podpora dr. Ota Lutharja in dr. Marte Verginelle, ki sta sekundirala tudi pri ključni revolucionarni pesti ministra Lukšiča. Kaže, da bo prvi podvig njenega mandata, da bodo pri prenovi sobe drugi svetovni vojni »izgubili« slovensko stalinistično revolucijo.

Huda Jama, ta tvoj veliki humanistični projekt, je obstala na mrtni točki. Kaj pove to o Sloveniji danes?

Ko je kmečki stan bíl svoj boj za preživetje

Ob izidu knjige Le vkup, le vkup uboga gmajna smo njenega urednika JOŽETA DEŽMANA prosili za pogovor

Komisija Vlade RS za reševanje vprašanih prikritih grobišč je bila ustanovljena zato, da ukrepa in svetuje vladi pri raziskavi in urejanju prikritih morišč in grobišč. Temeljni premik našega mandata je bil, da smo dali možnost žrtvam, da »odkrijejo« svoji trpljenje. Odmev, zlasti po odkritju Barbarinega rova, je bil silovit, ne samo v Sloveniji. Spodbudili smo podobne procese po Balkanu in Evropi ter svet opozorili na zločine titoizma.

Kot izraz dolžnega spoštovanja žrtev in njihovega trpljenja smo pripravili vrsto strokovnih standardov in postopkov: od topografije, sondiranj, prekopa do identifikacije in pokopa žrtev, zato je bilo potrebno zgraditi kostnici v Mariboru in Škofji Loki.

V mandatu sedanje vlade je bil dvakrat napisan predlog za ukinitvev oz. menjavo komisije, oviranje oz. omalovaževanje dela komisije pa dosega ne samo tragične, ampak tudi tragikomične note: npr. na sestanku komisije nam jasno pokažejo, da se varčuje, zato ni kave. Prvega so »odrezali« Mitjo Ferencna, čeprav sta mu na posebnem sestanku ministra Svetlik in Širčeva obljubila nadaljnje honorirano sodelovanje. Nato je sledil moj odstrel v muzeju. Pod pritiskom je bil tudi Marko Štrovs kot vodja službe za vojna grobišča, ki so ga sredi marca prav tako odstranili iz službe.

Prav zaradi nenaklonjenega okolja smo na komisiji decembra 2010 sprejeli programska načela za reševanje prikritih grobišč za ureditev prikritih množičnih morišč in grobišč. Upamo, da se bodo pristojna ministrstva in vlada v doglednem času opredelila do njih.

V tem času je potekala tudi »rovska« bitka okoli rova sv. Barbare. Po skoraj milostnih naključjih smo se lahko prebili do žrtev. Njihov nagovor pa je sprožil obupno ofenzivo titofofov. Na preizkus pa je tudi dilaška zrelost vseh, ki želimo resnico, pravico in spravo. Do kam smo prišli v rovu sv. Barbare? Jama bo do konca marca urejena tako, da lahko tudi nekaj časa čaka na nadaljnje odločitve. Je elektrificirana, v njej je urejeno zračenje. Ogroženi deli rova so sanirani, prav tako je urejeno odvodnjavanje in pohodne površine. Po naloga rudarske inšpekcije bo treba opraviti zaščitne in sanacijske ukrepe v prvem jašku z žrtvami.

O posmrtnih ostankih že prekopanih žrtev smo obravnavali več predlogov: prenos v kostnico v Maribor, pokop v Hudi Jami v posebej zgrajeni kostnici pred Barbarinim rovom ali pokop na pokopališču – npr. v Laškem ali v Celju. Več pozornosti smo posvetili predvsem temu, kako bi zgradili kostnico pred rovom. Pokazalo se je, da je treba urediti vrsto lastniških razmerij, spreminiti prostorske dokumente in predvsem zagotoviti dovolj denarja. Vse to bi zatevalo pravi nekaj let kot nekaj mesecev. Zato pozivam kritike, predvsem Mitjo Ferencna, da razložijo, kako bi realizirali ta predlog.

Ostali smo pred dejstvom, da posmrtni ostanki ne smejo ležati v neurejenih prostorih nekdanje strojnice, zato smo se odločili, da se uredi pokopno mesto oz. kostnica v desnem delu rova. Zgrajeno bo konec marca.

Potem pa predlagam, da strokovne, politične in druga zainteresirana javnost zahtevajo oz. poiščejo nadaljnje rešitve. Sam in komisija predla-

gamo: prekop vseh žrtev iz prvega jaška, razglasitev Barbarinega rova za kulturni spomenik državnega pomena in ureditev Barbarinega rova v spomenik oz. muzej, ki bo na ogled javnosti. Potem pa naj se na podlagi argumentov in izdelanih načrtov določi, kje bo končno mesto pokopa žrtev. Če bomo zmogli dialog o teh vprašanih in če oblast ne bo več tako nerodno »cenzurirala« normalnega nadaljevanja tega procesa, potem »huda jama« ne bo več prehudo breme.

Ta napeti dialog je treba držati, saj tako z odklikovanjem Ertlu kot z evrskim kovancem s stalinističnim terorizmom in zločincem Rozmanom titofofi dokazujejo, da hočejo stalinistično revolucijo z vsemi zločini in nekaznovanimi zločinci uvoziti v demokratsko Slovenijo in Evropo.

Pred nekaj meseci si končal projekt vodenja Muzeja za novejšo zgodovino, pa je tu že dvojnega letnika. Kako je nastajala?

Zahvaljujem se vsem, ki so prišli k nastanku tega zbornika, ki priča o preganjanju kmetov in kmečkemu uporu v Sloveniji v letih od 1945 do 1955, tudi celovski Mohorjevi, ki letos praznuje 160 let delovanja. Knjiga je lepo nadaljevanje knjig o totalitarnih fenomenih in uporništvu proti njim. Hvala tudi ministrstvu za kulturo oz. Muzeju novejšeg zgodovine Slovenije. Tu je nastala razstava, ker mi je bilo omogočeno direktorovanje tej ustanovi. In potem, ko mi je bilo direktorovanje onemogočeno, mi je bilo dano nekaj več časa, da sem se posvetil pisanju uvoda in urejanju. Seveda pa projekta ne bi bilo brez dragocinskih sodelavcev oz. zlasti sodelavk iz MNZS: mag. Monike Kokalj Kočvar, Irene Uršič, Mojce Turk, Petra Bezga, Sarah Bervar, Saše Kovačiča idr. Hvala tudi Študijskemu centru za narodno spravo (nadaljujemo tradicijo dela dr. Milka Milkole), in sicer dr. Mateji Čoh z nosilno raziskavo, Marti Keršič z vzorčnim primerom Šenjošta in družine Malovrh, Majdi Pučnik Rudl, ki nadaljuje tradicijo angažmanja Pučnikov v kmečkem vprašanju. V katalogu ponatiskujemo temeljno besedilo Jožeta Pučnika, Majda pa

je predstavila očeta Ivana. Od drugih sodelavcev naj omenim Milko Pance, ki predstavlja Jezersko, Vidi Cvelbar in Novi slovenski zaveti hvala za dovoljenje za ponatis zgodbe o mučeništvu družine Erklavec, Francu Rupaču s sinom Andrejem za prepis in dokumentacijo spominov Janeza Brodarja, posebej dragocen pa je dnevnik domobranca Ignaca Kastelica, za kar gre posebna zahvala Francu Kastelicu.

Kar pa se uveljavlja kot temeljni vir za detabuizacijo titoizma, so pričevanja žrtev. Ob zgoraj omenjenih velja posebna zahvala družinama Mehle oz. Antoniji Miklič in družini Žakelj oz. Alojziji Bastarda; Petru in Matiji Kovačič in Marinki Miklavčič (roj. Kovačič) ter Francu Možini.

V knjigi je objavljena tvoja obsežna študija, ki bi lahko izšla tudi v samostojni knjigi. O čem govori?

Maščevanje in sovražstvo sta bila slaba popotnica titoizma. Z vsakim prebranim besedilom, dokumentom, pričevanjem se mi je potrjevalo spoznanje o genocidnem, eliminacijski, klasičnem, kratka uničujočem napadu komunistične partije oz. titoizma na slovensko kmetstvo. Umori, ropi, sistematično zapostavljanje, izkoriščanje, brezpravje. Skoraj ni vasi brez zaplemb, sodnih procesov, mučenja, izsiljevanja in izživljanja. Nasproti tej razredni vojni proti kulaštvu so goroloki kmetje zmogli imeniten upor. Ivan Oman temu spopadu pravi boj za preživetje, »ko je kmečki stan bil svoj boj za preživetje in za ohranitev samostojnosti na svojih domačijah«.

V svojem prispevku sem vse te razsežnosti titoističnega državnega terorizma in razredne vojne na eni strani in mogočnost kmečkega upora na drugi lahko le ilustriral. Saj je bilo eno in drugo skrito za radi tabuja, ki ga je nad porazom v kmečki vojni uvedel titoizem. Tako teror kot upor sta izginila iz javnega spomina. Moj uvod je pravzaprav skromen poziv, naj se prvi in drugi v javni spomin vrnejo. Naj se zločine in zločince obsodi, žrtve in upornike pa sočutno in spoštljivo spozna in predstavi oz. počasti.

Uničevalno nasilje nad kmeti se je v Sloveniji začelo že med vojno.

V svojem prispevku v knjigi navajaš številne primere.

Podeželje je najdražje plačalo vojno in revolucijo. Na podeželju se ni bilo kam umakniti. Po rekrutice so prihajali okupatorji, komunistične in protikomunistične enote. Zaradi partizanskega terorja se je protikomunistični upor začel na podeželju, kjer so se bili najhujši spopadi. Partizansko gibanje se ni menilo za žrtve. S številnimi incidenti so izzvali številne maščevalne okupatorske ukrepe, ki so prizadeli predvsem podeželje. Poleg številnih umorov in nasilne rekrutacije v partizanske enote so bili kmetje vseskozi partizanska »molzna krava«. Količine živine, pridevkov, proizvodov in drugega, kar so partizani dobili, vzeli oz. pokradli pri kmetih, so bile izredno velike. Vse te žrtve, ki so jih kmetje prostovoljno in predvsem neprostovoljno prispevali za partizansko zmago, so bile po vojni pozabljene. Podeželje je bilo zapostavljeno pri obnovi, kmetje so postali žrtev razredne vojne. Tako je podeželje dejansko v najhujših oblikah doživelo vse tri totalitarne okupacije: fašistično, nacionalsocialistično in titoistično.

V knjigo si uvrstil pričevanje pred vojno in revolucijo pomembnega kmeta na Gorenjskem Janeza Brodarja. Kakšna je njegova zgodba?

Pri Brodarju gre za epsko, romantično, tragično arhetipsko zgodbo. Podjeten kmet z nič manj podjetno ženo, oba dobra gospodarstvenika, oba dejavna v politiki. Z uspešnimi šestimi otroki. Družina v vzponu, ki jo zlomi revolucija in njen protikomunistični upor. Vsi trije sinovi mrtni, beg v tujino, zaplemba posestva, zapor zeta ... Potovanje v ZDA, vrnitev v Avstrijo. Skratka, zgodba o membe družini, njenega vzpona in padca. Njeno zgodovino je v svojih spominskih zapisal sam Janez Brodar.

Objavljenih je vrsta pretresljivih pričevanj. Katere se te je morda najbolj dotaknilo?

Najbolj se me je dotaknilo tisto, kar je v knjigi le omenjeno. Srečanja s srčnimi, značajnimi, poštenimi, kremenitimi ljudmi, ki so vztrajali na svoji zemlji, se upirali in ji posvetili svojo ljubezen, kri, znoj. In vendar so premmogli omagali. Svojim otrokom niso privoščili trpljenja, ki so ga bili sami deležni, zato so jih raje poslali v šole, v druge poklice. Na drugi strani pa srečanja s prav takimi junaki, ki so svoje kmetije obdržali in ohranili svoj rod na svoji zemlji.

V čast mi je, da sem osebo poznal Jožeta in Ivana Pučnika, da sem pri nastajanju zbornika sodeloval z Ivanom Omanom in Francem Možino (očetom Jožeta Možine), s Kastelečimi in Gnidovčevimi in mnogimi drugimi. So sol zemlje! Tisti, ki jim moramo slediti, če hočemo zdravo prihodnost. Srdljiva zame je bila pomenovna oznaka, da je bila domačija izropana »do žlice«. Večkrat jo omenjajo različni pričevalci. Seveda pa so me dotaknile tudi mnoge kmečke zgodbe, ki so zapisane v arhivu Komisije za izvajanje zakona o popravni krivici. Seveda vseh nisem mogel uporabiti.

Verjetno že snuješ nove projekte?

Po letih nemira se lahko posvečam temeljnim raziskavam, posebej sem vesel skrbi za muzejske zbirke v Gorenjskem muzeju in nadaljevanju raziskave romarske kulture pri Mariboru. Pomagaj na Brezjah. Za projekt Petra Jambreka sem pripravil študijo *Suženjsko delo – temelj in rušitelj titoizma*. Temeljni projekt pa je prava drugega dela poročila Komisije Vlade RS za reševanje vprašanih prikritih grobišč z odličnimi sodelavci. Ta knjiga in še druga Mitje Ferencna, Pavla Jamnika in Mehmedalije Alica o Hudi Jami bosta izšli pri Družini.

IVO ŽAJDELA